

ПРО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Реформування середньої освіти в Україні сприяє створенню умов для саморозвитку кожної особистості, виховання морально-психологічної готовності учнів до усвідомленого вибору педагогічної професії, що є важливим у розв'язанні сумісних завдань комплексу «Школа – вищий навчальний педагогічний заклад – майбутній фахівець іноземних мов».

Початковим етапом у формуванні готовності студентів факультету іноземних мов до педагогічної діяльності є успішне проведення профорієнтаційної роботи серед учнів середніх загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл з виховання морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов, що передбачає наявність повного уявлення про їхні життєві прагнення та рівень готовності до навчання на факультеті іноземних мов.

Великий внесок у розв'язання поставленої проблеми було зроблено багатьма науковцями різних часів. Про якості особистості педагога, вихователя, наставника молодого покоління писав грецький філософ Демокрит, чеський педагог Я. А. Коменський, великий французький мислитель Ж.-Ж. Руссо, німецький педагог-демократ А. Дістервег, геніальний російський учений М. В. Ломоносов та інші.

Заслужують на увагу думки Н. В. Кузьміної про закономірності формування особистості вчителя, яка довела, що педагогічна діяльність представлена цілою системою внутрішніх взаємопов'язаних компонентів, кожному з яких відповідає певна група робочих функцій, а також педагогічних здібностей: конструктивних, організаторських, комунікативних, гностичних.

Продовжив думку Н. В. Кузьміної її послідовник О. І. Щербаков, доповнивши класифікацію педагогічних здібностей розвивальною, орієнтаційною та дослідницькою функціями.

Мета даної етапі – розкрити сутність та структуру морально-психологічної готовності випускників шкіл до свідомого вибору професії вчителя іноземних мов та представити структурні компоненти цього складного особистісного утворення.

На наш погляд, морально-психологічна готовність учнів до вибору професії вчителя іноземних мов – це складне особистісне утворення, що включає інтереси і бажання оволодіти професією вчителя іноземних мов, любов до дітей, нахили до педагогічної діяльності та до вивчення іноземних мов, організаторські здібності, емоційність, працездатність і прагнення до професійного самовизначення і становлення.

Результативність педагогічної праці залежить передусім від професійної спрямованості особистості, яка являє собою ідейно-моральну установку особистості на певний вид трудової діяльності, показником якої виступають знання, що охоплюють сукупність вимог до педагогічної професії, розуміння її значущості в житті людини, прагнення працювати в сфері педагогічної професії, здібності і нахили, необхідні для даного виду педагогічної праці. Професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя іноземних мов проявляється в ідейній переконаності, яка сприяє розвитку професійних і пізнавальних інтересів, моральних якостей підлітків, збагачує зміст соціально-значущих мотивів, підвищує особистісну відповідальність учнів, їх упевненість у своїх силах. Ось чому центральне місце у структурі морально-психологічної готовності

учнів до вибору професії вчителя іноземних мов ми надаємо мотиваційному та морально-орієнтаційному компонентам.

Це пояснюється тим, що кінцевий результат діяльності педагогічних закладів залежить від мотивів вибору майбутньої професії, усталеності професійно-пізнавальних інтересів, педагогічної спрямованості, рівня знань, наявності якостей, що сприяють формуванню особистості вчителя іноземних мов.

Мотиваційний компонент охоплює такі якості: наявність інтересу до педагогічної професії, любові, поваги до педагогічної праці, бажання і прагнення присвятити себе цій професії. Чільне місце у запропонованій структурі відведено інтересу до педагогічної професії. Інтерес охоплює усі сфери психічного життя людини, стимулює її пізнавальну та емоційну функції, активізує особистість, спонукає її до діяльності.

Ступінь сформованості інтересу визначає характер праці людини над собою, щоб повною мірою використати свої можливості і здібності для реалізації спланованих життєвих дій. Інтерес до педагогічної професії являє собою ціленаправлену спрямованість особистості до занять, що задовольняють її потреби. Виступаючи емоційним вираженням пізнавальних потреб людини, інтерес спонукає її активно шукати шляхи і способи задоволення своїх потреб. Разом із тим, інтерес виступає як потреба займатися діяльністю, яка приносить кожній людині задоволення, збуджує її активність, закріплює бажання випускників середніх загальноосвітніх шкіл вступити до вищого педагогічного навчального закладу, щоб отримати кваліфікацію вчителя іноземних мов. Ось чому інтерес як спонукально-вольове явище виражає емоційне прагнення учнів, і, на наш погляд, є одним із провідних мотивів вибору педагогічної професії.

У структурі морально-психологічної готовності учнів до вибору професії учителя іноземних мов значне місце займає емоційно-вольовий аспект. Учні у школі треба вчити самостійно набувати знання, що є важливим згідно з вимогами кредитно-модульної системи навчання, вчити самокритиці, умінню керувати своїми емоціями, настроєм, мобілізувати свою волю, творчі сили.

Важливим показником сформованості емоційно-вольового компонента є наявність організованості, зібраності в роботі.

Організаторські здібності включають уміння розбиратися в людях, знайти до кожного підхід, вплинути, бути ініціативним, самокритичним. Майбутній учитель мусить організувати дітей, допомогти кожному розпізнати свої здібності.

У структурі морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов велике значення ми приділяємо психофізіологічному і оцінювальному компонентам. Майбутній учитель повинен вірити у свої сили, уміти доводити до кінця розпочату справу і водночас бути самокритичним, зіставити свої можливості з вимогами педагогічної професії. Вибір педагогічної професії – це відповідальна справа, коли дуже важливо об'єктивно оцінити свої індивідуальні особливості й можливості.

Результат морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов залежить від сформованості якостей морально-орієнтаційного компонента. До його складу мають увійти такі якості: любов до дітей, бажання з ними спілкуватися, педагогічна вимогливість і відповідальність за свої дії, педагогічний такт, дисциплінованість. Найважливішою якістю майбутнього вчителя іноземних мов має стати любов до дітей, бажання з ними спілкуватися. Майбутнього фахівця повинні характеризувати такі професійно-значущі якості: педагогічна вимогливість і відповідальність, дисциплінованість, педагогічний такт. Проблема дисципліни – найактуальніша в шкільній практиці. У тісній єдності з нею знаходяться педагогічна вимогливість, відповідальність. Виховання цих якостей сприяє моральному оздоровленню колективу.

Майбутній учитель повинен оволодіти необхідною системою знань про педагогічну професію, мусить знати, що на нього чекає, з якими труднощами він зустрінеться, як

діяти, аби стати професіоналом, майстром своєї справи. І тут йому на допомогу мають прийти професійна спрямованість пам'яті, мислення, уваги, наявність нахилів до педагогічної діяльності та здібностей до вивчення іноземних мов, певний обсяг професійних дій, операцій, необхідних для оволодіння педагогічною професією.

Дуже важливим у структурі морально-психологічної готовності учнів до вибору професії вчителя іноземних мов є психофізіологічний компонент, який включає працездатність, упевненість у своїх силах, наміри довести до кінця справу, прагнення до самовиховання.

Отже, до змісту морально-психологічної готовності учнів середніх загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл до вибору професії вчителя іноземних мов повинні увійти такі структурні компоненти:

- *Мотиваційний* (інтерес до педагогічної професії, повага до педагогічної праці, бажання і прагнення присвятити себе педагогічній професії);

- *Морально-орієнтаційний* (любов до дітей, бажання з ними спілкуватися, педагогічна вимогливість і відповідальність, педагогічний такт, дисциплінованість);

- *Пізнавально-операціональний* (наявність необхідних знань про педагогічну професію, професійно-педагогічна направленість пам'яті, мислення, уваги, нахили до педагогічної діяльності, знання, дії, операції, необхідні для оволодіння педагогічною діяльністю);

- *Емоційно-вольовий* (організованість у роботі, уміння управляти усіма видами діяльності учнів, педагогічний оптимізм, емоціональність, наполегливість, самостійність, самокритичність, рішучість);

- *Психофізіологічний* (працездатність, психічна витривалість, упевненість у своїх силах, наміри довести до кінця розпочату справу, прагнення до професійного самовизначення і самовиховання);

- *Оцінювальний* (самооцінка своїх дій і вчинків).

Єдність усіх структурних компонентів морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов є необхідною умовою творчого оволодіння ними професійною діяльністю.

Недостатнє проявлення цих структурних компонентів свідчить про середній та низький рівні морально-психологічної готовності випускників середніх та спеціалізованих шкіл до професійного вибору, про недостатню підготовку їх до продовження освіти в умовах вищого педагогічного закладу на факультеті іноземних мов, аналіз змісту готовності старшокласників до вибору педагогічної професії надає можливість надати профорієнтаційній роботі цілеспрямованості та організованості, а це сприяє підвищенню ефективності профорієнтаційної роботи, що здійснюють класні керівники, вчителі-предметники, та органи шкільного самоврядування.

Профорієнтаційна робота в школі має бути сфокусована на професійно значущих якостях, що відображають професіограму вчителя іноземних мов та розкривають сутність структурних компонентів морально-психологічної готовності старшокласників до вибору педагогічної професії. Рекомендуючи перелічені вище якості, ми сподіваємося на організацію диференційованого підходу до профорієнтаційної роботи з урахуванням вікових та особистісних особливостей школярів. Виховну мету можна досягти не моралізуванням на уроках, не ораторським мистецтвом педагога, а за рахунок такої організації навчального процесу в середній загальноосвітній школі, яка б спонукала учнів старших класів до систематичної, інтенсивної, раціонально організованої діяльності. Задача педагога полягає в тому, щоб своєчасно вплинути на розум, серце і почуття школярів, створити сприятливий морально-психологічний клімат у класному колективі.

Вдосконалення профорієнтаційної роботи з учнями старших класів передбачає необхідне теоретичне обґрунтування процесу виховання морально-психологічної готовності школярів до усвідомленого вибору професії вчителя іноземних мов. Характерною особливістю перебудови профорієнтаційної роботи в школі є, з одного боку,

засвоєння учнями, що мають бажання здобути педагогічну професію, системи знань, що розкривають специфіку педагогічної праці, спеціальні її функції, вимоги, які вона ставить до вчителя, і з іншого – забезпечення індивідуального розвитку особистості учнів із урахуванням їх вимог і власних можливостей, інтересів, мотивів, установок і ціннісних орієнтацій.

Організуючи виховну роботу, треба пам'ятати про те, що її результативність забезпечується тільки тоді, коли її сприймає кожний учень як систему кінцевих вимог. Умовою прийняття цих вимог є розуміння старшокласниками соціальної значущості педагогічної професії, ступеня сформованості професійних інтересів, мотивів вибору і ціннісних орієнтацій, ідеалів та ін.

Вихідним теоретичним положенням нашого дослідження є розроблена психологами теорія ідеалу як мотиву професійного самовизначення особистості і усвідомлення емоційного засвоєння соціальної значущості педагогічної професії. Сформованість професійного ідеалу, уявлень про перспективу розвитку особистості майбутнього вчителя позитивно впливає на розвиток особистісних якостей старшокласників, які відповідають вимогам та специфіці педагогічної праці. Отже, профорієнтаційна робота повинна мати життєвий сенс для школярів, задовольняти їхні професійно-ціннісні орієнтації і очікування, а її мета полягає в орієнтації творчої діяльності, вихованні відповідального особистісного і соціально-обумовленого ставлення до майбутньої професії.

Виховання морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов ми розглядаємо поетапно. Поетапність формування готовності до вибору педагогічної професії обумовлена нерівномірністю професійного самовизначення школярів. Етапність у формуванні готовності до вибору професії вчителя іноземних мов передбачає поділ педагогічного процесу на складові, кожна з яких має свої конкретні завдання і зміст. На кожному етапі виховної роботи треба чітко сформулювати мету і завдання, що конкретизують зміст морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов. Враховуючи складність виховного процесу, специфіку віку та рівень підготовки школярів, ми виділяємо такі етапи формування морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов:

I етап (9-й клас) – період особистісного осмислення вибору педагогічної професії, вироблення уміння зіставляти суспільну мету вибору педагогічної сфери діяльності зі своїми уявленнями про соціальні цінності і їх реальні можливості.

II етап (10-й клас) – період уточнення соціально-професійного статусу, формування знань та умінь.

III етап (11-й клас) – період адаптації передбачає уточнення соціально-професійного статусу, формування знань, умінь і особистісних якостей, що підтверджують усвідомлений вибір педагогічної професії і установку на творче оволодіння нею.

На кожному віковому етапі учні повинні оволодіти певними знаннями, уміннями, навичками та розвинути особистісні якості, що визначають результативність їхнього професійного самовизначення.

Такий комплекс можна подати у вигляді схеми.

Таким чином, виховання морально-психологічної готовності старшокласників до вибору професії вчителя іноземних мов – процес довготривалий, багатоступеневий, важливий елемент системи неперервної освіти.

**Система знань, умінь, якостей на кожному віковому етапі
формування морально-психологічної готовності старшокласників до
вибору професії вчителя іноземних мов**

Знання	Уміння	Якості
<i>Для учнів 9-х класів</i>		
Характеристика педагогічної професії, специфіка педагогічної праці вчителя іноземних мов, поняття «Професійний інтерес, нахили, самооцінка».	Самостійно працювати з літературою, уміти зіставити власні інтереси, нахили, здібності з вимогами педагогічної професії, враховуючи специфіку педагогічної праці вчителя іноземних мов.	Позитивне ставлення до педагогічної професії, бажання працювати з дитячим колективом.
<i>Для учнів 10-х класів</i>		
Шляхи та умови формування професійних інтересів, поняття «Морально-психологічна готовність до вибору професії вчителя іноземних мов», професійно-значущі якості, загальні і спеціальні вимоги, які висуває педагогічна професія, професіограма вчителя іноземних мов, джерела отримання інформації про педагогічну професію, можливості і шляхи отримання фаху вчителя іноземних мов в умовах неперервної освіти, умови оптимального вибору педагогічної професії.	Аналізувати і складати професіограму особистості вчителя іноземних мов, визначати причини труднощів при виборі педагогічної професії.	Організаторські, комунікативні, експресивні здібності, педагогічна відповідальність, емоціональність.
<i>Для учнів 11-х класів</i>		
Перспективи та тенденції розвитку педагогічної професії і науки, роль людського фактора в сучасних умовах.	Здатність адаптуватися до педагогічної діяльності, моральних норм і цінностей дитячого колективу, складати програму самопідготовки до вчительської професії, обґрунтовувати свій вибір, адекватно оцінювати професійно-значущі якості.	Самостійність, творчість, самоаналіз, спостережливість, ціленаправленість, педагогічне мислення, впевненість у своїх силах.